Madarak

búvár zsebkönyvek

Móra

2

ÍRTA: KEVE ANDRÁS

RAJZOLTA: MURAY RÓBERT

A CÍMLAPOT URAI ERIKA TERVEZTE

A *Madarak* első kötetének terjedelme a Magyarországon előforduló 344 madárfajból csupán 117-et engedett bemutatni. Ezért sem a ritkaságokról, sem a közismert fajokról nem beszéltünk, hanem lehetőleg olyan madarakról, melyekkel a legtöbb *másik* összehasonlítható. Főleg a legközönségesebb fajok – a gólya, a füstifecske, a házi veréb – hiányát kifogásolták többen is. Most alkalmam nyílik a hiányokat pótolni, noha még így is 112 faj marad ki, gyakori és ritka egyaránt.

Ma Magyarországon néhány kártevő és a vadászati szárnyasok kivételével az összes madár védett, sőt a büntetőeljárás megkönnyítésére elég magas eszmei értéket állapítanak meg a határozatok. A madarak biológiai és gazdasági jelentősége azonban változhat. Példa erre a vetési varjú, mely a legutóbbi időkig védelem alatt állott, de annyira elszaporodott, és a rovarvilág csökkenése folytán táplálkozása is oly mértékben megváltozott, hogy a védettséget fel kellett oldani. Viszont például a karvaly annyira megfogyott, hogy sürgetővé vált a teljes védelem kimondása, és ez előbb-utóbb az összes ragadozóra érvényes lesz.

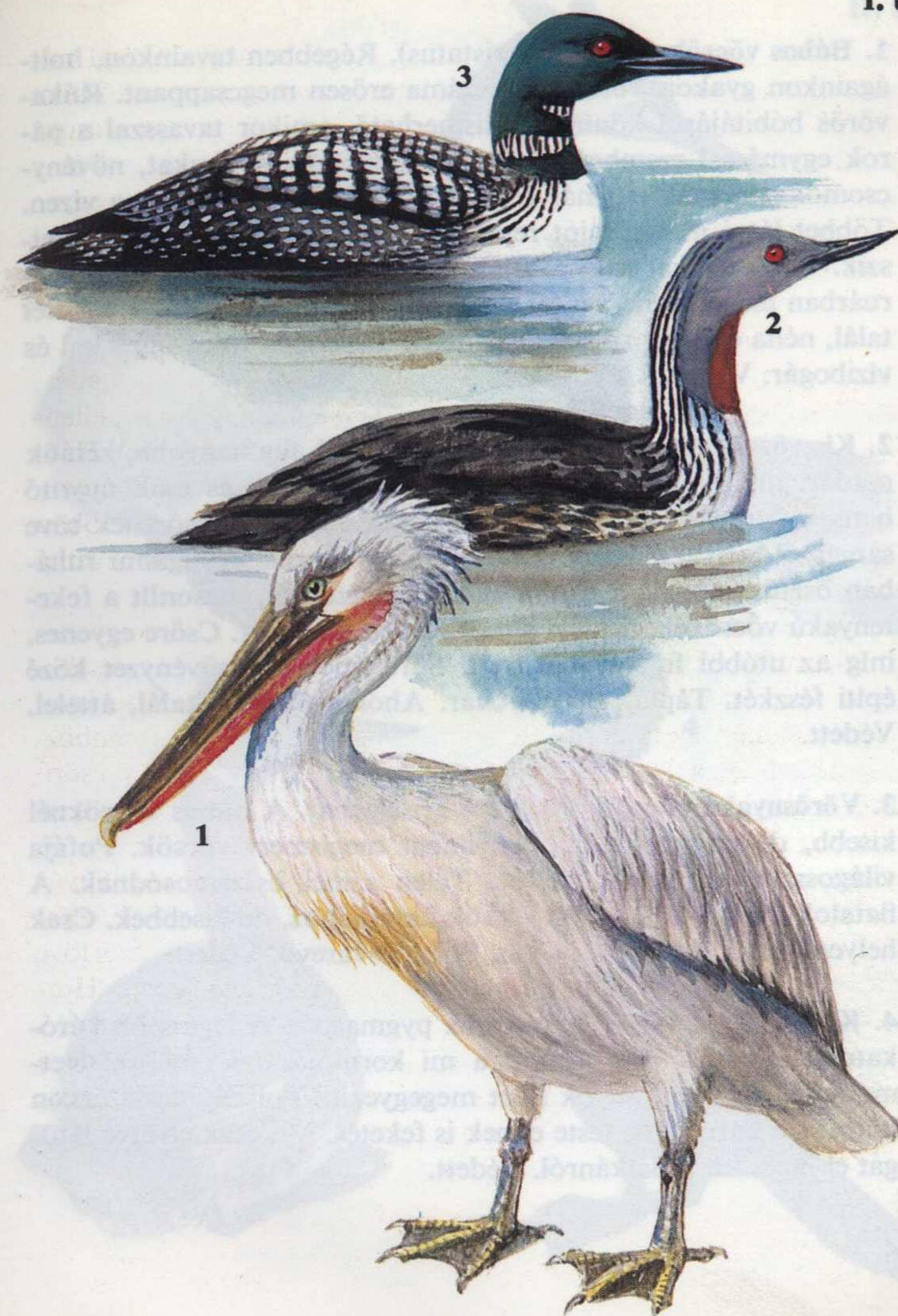
Azt sem mondhatjuk ki végérvényesen, hogy hány madárfaj él hazánkban. A madárvilág mozgásban van, vannak visszahúzódó és vannak terjeszkedő fajok.

De miért tűnt el a batla, és miért éppen a balkáni gerle, a balkáni fakopáncs és a halvány geze indultak meg egyidejűleg észak felé, ezekre s még jó néhány kérdésre alig tudunk feleletet adni. Minden kornak meglesznek a sajátos problémái, és ezért nincs az a tudomány – így a madártan sem –, mely lezártnak tekinthető. Még a mi földrajzi szélességünkön is fel lehet fedezni újabb fajokat!

1. Borzas gödény vagy pelikán (Pelecanus crispus). Lúdnál nagyobb testű madár. Csőre öblös, az alsó kávája alatt táguló bőrzacskóban hord fiainak táplálékot. Telepesen fészkel nádasokban. A múlt században még költött az Ecsedi-lápon, ma már csak alkalmilag vetődnek el hozzánk a Balkán-félszigetről egyes kóborló példányok, de ritkábban, mint a nálánál valamivel karcsúbb és rózsaszínesebb színű *rózsás gödény* (P. onocrotalus), mellyel néha vegyes telepeket alkot. Védett.

2. Északi búvár (Gavia stellata). Lúd nagyságú halevő madár, mely szórványosan vonul át hazánkon. Csőre felfelé ívelő, ellentétben a sarki búvár (G. arctica) ár alakú, egyenes csőrével. Háta is valamivel pettyesebb. Téglavörös nyakú, nászruhás példányok nem kerültek nálunk elő. Vízen úszva és le-lebukva gyakrabban látjuk, mint repülve. Északról érkeznek hozzánk, ahol közvetlenül a vizek partján rakják fészküket. Védett.

3. Jeges búvár (Gavia immer). Az előbbi fajoknál testesebb, csőre erős ár alakú. Valamennyi búvár nyugalmi tollazatának színe hasonló, életmódjuk is azonos. Csőrük alapján különböztethetők meg a legkönnyebben, bár a sarki búvár nagy csőrű változatával ezt a fajt gyakran összetévesztik. A jeges búvár testnagysága megegyezik a *fehércsőrű búvár*éval (G. adamsii), de ennek csőre ívelt, mint az északi búváré. Ezenkívül a jeges búvár csőre fekete, míg a fehércsőrű búváré elefántcsontszínű, de erre is ügyelni kell, mivel a jeges búvár egyes példányainak csőrtöve fehér. A fehércsőrű búvár csak déli határunk közelében, Horvátországban került egyszer kézre. Hazája Ázsia és Amerika északi tengerpartja. Európába csak alkalmilag vetődik el, de a jeges búvár is csak négy esetben fordult elő Magyarországon. Védett.

1. Búbos vöcsök (Podiceps cristatus). Régebben tavainkon, holtágainkon gyakori volt, azóta száma erősen megcsappant. Rókavörös bóbitájáról könnyen felismerhető, amikor tavasszal a párok egymással szembeúszva fel-le mozgatják nyakukat, növénycsomókat ráznak egymás felé, majd laposan elterülnek a vízen. Többet látni úszva, mint reptében, amikor fehér madárnak tetszik. Úszó fészket rak, a tojásokat távozáskor befedi. Már februárban megérkezik, s a tél elejéig itt marad. Ha nyílt vízfelületet talál, néha egy-egy madár át is telel. Tápláléka főleg apró hal és vízibogár. Védett.

2. Kis vöcsök (Podiceps ruficollis). Rigónál alig nagyobb, zömök madár, mely főleg sűrű nádasban tartózkodik, és csak nyerítő hangja árulja el jelenlétét. Feltűnő bélyege, hogy csőrének töve sárgászöld, nyaka pedig rövid, gesztenyebarna. Nyugalmi ruhában ősztől tavaszig a nyaka és testalja szürkés, hasonlít a feketenyakú vöcsökéhez, csak nem olyan élesen fehér. Csőre egyenes, míg az utóbbi fajé felfelé ívelt. Sűrű mocsári növényzet közé építi fészkét. Tápláléka vízirovar. Ahol nyílt vizet talál, áttelel. Védett.

3. Vörösnyakú vöcsök (Podiceps griseigena). A búbos vöcsöknél kisebb, de nagyobb, mint az imént megismert vöcsök. Pofája világosszürke, nyaka vöröses. Télen színei összemosódnak. A fiatalok hasonlók a búbos vöcsök fiataljaihoz, de kisebbek. Csak helyenként költ nádasainkban. Főleg rovarevő. Védett.

4. Kis kárókatona (Phalacrocorax pygmaeus). A legkisebb kárókatona feleolyan nagy, mint a mi kormoránunk, mellyel életmódja a hazai viszonyok közt megegyezik. Folyók menti fákon költ. Feje barnás, de teste ennek is feketés. Ma csak elvétve látogat el hozzánk a Balkánról. Védett.

1. Szürke gém (Ardea cinerea). Már neve is elárulja színét, bár tavasszal az öreg hímek feje és részben a nyaka is fehéren csillog. Csőre ilyenkor sárga, nyugalmi ruhában fekete. A legtermetesebb gémünk. Rendszerint magas fákon fészkel, s csak ritkán a nádasokban. Előfordul, hogy telepeit víztől távol is építi. Szívesen csatlakozik más fajok – bakcsó, kárókatona – telepeihez. Védett.

2. Kis kócsag (Egretta garzetta). Közepes nagyságú, karcsú, fehér gém. Csőre fekete, ellentétben a nagy kócsag fiataljainak sárga csőrével. Lába is fekete, csak ujjai citromsárgák, s ezt röptében is jól láthatjuk. Dísztollai is vannak, de nem a szárnyra borulnak, mint a nagy kócsagé, hanem néhány hosszú kontytollból állanak. Nálunk főleg a Tisza ligeteiben, fákon telepesen fészkel, de bakcsótelepek mellett bokrokon is. Tápláléka főként béka és vízirovar. Fokozottan védett.

3. Pásztorgém (Bubulcus ibis). Fehér színezetű, kis kócsag nagyságú gém, zsömleszínű sapkával. Lába zöldesbarna, csőre sárga vagy piros. Összetéveszthető az üstökös gémmel, ha felületesen szemléljük. Nevét onnan kapta, hogy a legelésző szarvasmarhákat kíséri, hátukra is rászáll, s az általuk felzavart rovarokat, békákat fogdossa. Fán fészkel más gémekkel együtt. Terjeszkedő madár, ma már Amerika nagy részén is él. Védett.

4. Bölömbika (Botaurus stellaris). Ritkán kerül szem elé, mivel alkonyat után szokott mozogni. Hangját kilométerekről is meghalljuk, erről nyerte nevét. Barnás színezetű – akár a bakcsó tojója – és közepes nagyságú, mint egy nagyobb gém. Magányosan fészkel nagy nádrengetegekben. Színezete jól rejti a nádszálak között, főleg fiataljait, ha megriasztva nyakukat a magasba nyújtják. Át is telel. Tápláléka: béka, pocok, rovar, csak ritkán hal. Védett.

1. Fehér gólya (Ciconia ciconia). Jól ismert madár. Kéményekre, háztetőkre rakja fészkét, újabban egyre gyakrabban villanyoszlopokra és csak ritkábban fákra. Gyakorisága ellenére az ötven év előtti állománynak ma már a felét sem találjuk meg. Március végén érkezik, és augusztus végén távozik csapatokban délkeleti irányba, hogy a tengerszorosokon keresztül elérje dél-afrikai téli szállását. Tápláléka túlnyomórészt rovar és sáska. Védett.

2. Batla (Plegadis falcinellus). Csillogó fekete színű gázlómadár. Nyújtott nyakkal repül, mint a gólya. Régebben nagy számban költött a Kis-Balatonban, ahonnan eltűnt, és azóta csak egyes párok kísérelték meg a fészkelést a Tiszántúlon. A Föld más részein is rendkívül szeszélyesen költ. Európában száma megfogyott, ugyanekkor Amerikában néhány évtizede megtelepedett, és ott terjeszkedik. Fő tápláléka a pióca, vízicsigák és vízirovarok. Fokozottan védett.

3. Nagy lilik (Anser albifrons). Tömegesen érkező téli vendégünk, október és március közt telel kiterjedtebb rétségeinken. Legállandóbb ismertetőjegye a hússzínű csőr. Az öreg példányok homlokája (homloka) fehér, testaljuk feketén harántsávozott. A fiatalok feje, hasa egyszínű, szürkésbarnás, illetve fehéres. Számuk nagyon váltakozó, a Dunántúlra csak jóval később vetődtek el, mint a vetési ludak. Számukat azonban időnként jóval felülmúlják. Vadászható.

4. Vetési lúd (Anser fabalis). Szintén nagy csapatokban, néha más fajokkal keveredve érkező téli vendégünk. Csőre fekete, rajta piros vagy sárgás harántgyűrű látható. Hazája a tundrák, ahonnan szeptember végén érkezik, s márciusban vonul vissza. Tápláléka fű és zsenge vetés. A gyűrűzések tanúsága szerint hozzánk Nyugat-Szibériából is érkeznek példányok. Vadászható.

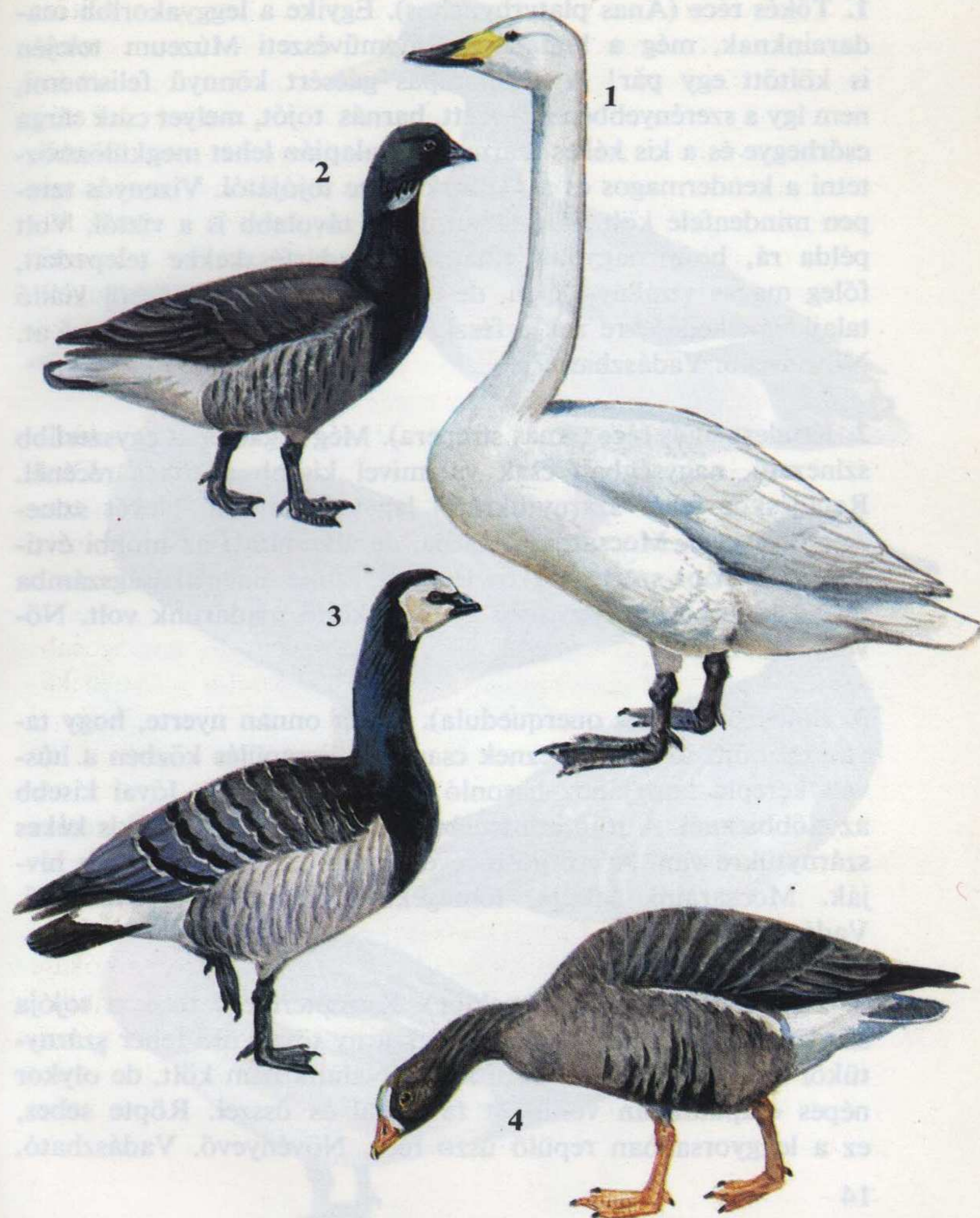

1. Énekes hattyú (Cygnus cygnus). A 18. században még költött mocsarainkban. Azóta csak alkalmi téli vendég a *kis* vagy *Bewick-hattyú*val (C. bewicki) együtt. Az utóbbi a legritkább. A két faj közt csekély a nagyságbeli különbség, csőrük sárgán és feketén tarkált, de az énekes hattyú csőrén a fekete szín az orrnyílás mögé is kiterjed. A bütykös hattyútól a csőrének fekete és piros színe jól megkülönbözteti. Ma Európában a legtöbb példány félvadon tartott állományból származik. Az énekes hattyú vizek partján, tenger, tó vagy folyó, mocsár partján fészkel. Növényekkel táplálkozik. Védett. Hozzánk magányos példányok vagy kisebb csapatok szoktak érkezni.

2. Örvös lúd (Branta bernicla). Kisebb termetű „tengeri lúd". A fekete nyakát díszítő keskeny fehéres örvről kapta nevét. Csak alkalmilag vetődik el hozzánk, mivel a költési időn kívül a tengeren szeret tartózkodni, és tengeri növényekkel táplálkozik. Védett.

3. Apácalúd (Branta leucopis). Valamivel nagyobb és világosabban színezett, mint az előbbi faj, viszont jóval kisebb az Amerikából betelepített *kanadai lúd*nál (Br. canadensis, lásd *Állatkerti madarak*, IX. tábla). Az apácalúd is a tengerparton fészkel, de legelni a rétekre jár. Ez a faj is csak elvétve vetődik el hozzánk. Világos, fehér pofája miatt könnyen meg lehet különböztetni a többi „tengeri lúdtól". Védett.

4. Kis lilik (Anser erythropus). A nagy liliknél jóval kisebb termetű madár. Az öregeket messze a homlok fölé felfutó hókája és apró piros csőre különbözteti meg, de leginkább a „lilik" hangja. A fiataloknak nincs hókájuk, de a sárga szemgyűrű rajtuk is megfigyelhető. A nagy liliknél is északabbra költ, s mint téli vendég elsősorban a Tiszántúlt keresi fel, csak elvétve jut el a Dunántúlra. 1982 óta védett.

1. Tőkés réce (Anas platyrhynchos). Egyike a leggyakoribb madarainknak, még a budapesti Szépművészeti Múzeum tetején is költött egy pár! A színpompás gácsért könnyű felismerni, nem így a szerényebben színezett, barnás tojót, melyet csak sárga csőrhegye és a kis kékes szárnytükre alapján lehet megkülönböztetni a kendermagos és a nyílfarkú réce tojójától. Vizenyős terepen mindenfelé költ hazánkban, néha távolabb is a víztől. Volt példa rá, hogy nagyobb elhagyott madárfészkekbe telepedett, főleg magas vízállás idején, de rendszerint csak a vízből kiálló talajkiemelkedésekre rakja fészkét. Nagy tömegekben vonul át. Növényevő. Vadászható.

2. Kendermagos réce (Anas strepera). Még a gácsér is egyszerűbb színezetű, nagyságban csak valamivel kisebb a tőkés récénél. Repüléskor fehér szárnytükréről lehet felismerni. Nevét színezetéről nyerte. Mocsaraink lakója, de állománya az utóbbi évtizedben Európa-szerte nagyon leapadt, szinte már ritkaságszámba megy, holott nemrégen még gyakori költő madarunk volt. Növényevő. Védett.

3. Böjti réce (Anas querquedula). Nevét onnan nyerte, hogy tavasszal böjti időben érkeznek csapatai, és repülés közben a húsvéti kereplő hangjához hasonló hangot hallatnak. Jóval kisebb az előbbieknél. A tojó szintén barnás színezetű, s csak kis kékes szárnytükre van. A csörgő récével együtt „apró récének" is hívják. Mocsaraink lakója, tömegekben vonul át. Növényevő. Vadászható.

4. Fütyülő réce (Anas penelope). Középtermetű réce, a tojója szintén barnás, de csőre kékes. A szárny tövén ülő fehér szárnytükör nagyobb, mint a többi récéé. Nálunk nem költ, de olykor népes csapatokban vonul át tavasszal és ősszel. Röpte sebes, ez a leggyorsabban repülő úszó réce. Növényevő. Vadászható.

1. Cigányréce (Aythya nyroca). Kis termetű bukóréce, nádasainkat lakja. Távolról összetéveszthető a *kontyos réce* tojójával, de rőtesebb színével és felvillanó fehér alsó farkfedőivel eltér attól. Csak kivételesen telel át, így a két faj alig találkozik nálunk. Terepigényük is más, mivel a cigányréce mocsaraink dús növényzete közt bújik meg, a kontyos réce pedig a nyílt, tágas vízfelületek madara. A cigányréce növényevő. Védett.

2. Jegesréce (Clangula hyemalis). Alkalmi téli vendég, de hazánkat csak nyugalmi ruhás vagy fiatal példányok látogatják. Így hosszú farktollaik sohasem érik el a nászruhások hosszát. A fehér fejen jól szembetűnik a fültájék barnás foltja. Kis termetű, fiatal korban barnás színezetű. A nyílt vizek madara. Csigaevő. Védett.

3. Fekete réce (Melanitta nigra). Szintén kis termetű, alkalmi téli vendég. Nálunk főleg a barnás színezetű példányok mutatkoznak. Ezek pofája és nyakoldala fehéres, ellentétben a valamivel nagyobb *füstös récé*vel (M. fusca), melynek csak egy kis fültövi foltja látható, valamint a szárnytükre fehér, ami a fekete récén hiányzik. Tengeri madár, akár a jeges- vagy a füstös réce, s nálunk is a nyílt víztükröt kedveli. Csigaevő. Védett.

4. Kékcsőrű réce (Oxyura leucocephala). Még nem is olyan régen költött, de nagyon rejtve, a Duna–Tisza köze szikes tavainak nádasaiban. Kis termetű réce, és még inkább annak tűnik, mivel mélyen a vízbe merülve úszik. Jól bukik, de nehézkesen röpül, akár a szárcsa. Csőre felfelé ívelő és kék – ez utóbbi miatt tévesztik vele össze a barátrécét. Jó ismertetőjegye, hogy farkát mind a gácsér, mind a tojó csaknem derékszögben felcsapja úszás közben. Faroktollainak zászlaja kemény. Vízirovarokkal és magvakkal táplálkozik. Védett.

1. Darázsölyv (Pernis apivorus). Termetre és színezetre az egerészölyvre emlékeztet, de röptében megkülönbözteti kicsi, előrenyújtott feje és hosszú, szélesen harántcsíkolt farka. Színezete a feketésbarnától a világos krémszínig változó. Fészkére mindig friss zöld ágakat is hord. Tojásai téglavörösen pettyezettek, akár a vércséké. Napos erdeinkben elég szórványosan fészkel. Áprilisban érkezik, és szeptember végén elvonul Afrikába. Fő tápláléka a darazsak bábja, ezért sokat keresgél a talajon, és a darazsak fészkeit a föld alól is kikaparja. Védett.

2. Kis héja (Accipiter brevipes). Nevezik rövidujjú karvalynak is. A karvalyhoz hasonló nagyságú, sőt színezetű is lehet, de lábai sokkal erősebbek. Feltűnő bélyege az álla és torka közepén húzódó barnás csík. Színezete éppen olyan változó, mint a karvalyé vagy a héjáé. Költése csak a debreceni Nagyerdőből volt ismert. Kóborlásán itt-ott találkoztak vele, főleg augusztusban. Madarakkal táplálkozik. Fokozottan védett.

3. Törpesas (Hieraaetus pennatus). Szórványosan költ a hegyvidéki erdőkben. Ölyv nagyságú, de farkáról hiányzik a harántcsík. Színezete igen változó. Április és szeptember között tartózkodik nálunk. Tápláléka különféle, a csókánál kisebb madár és kis emlős. Fokozottan védett.

4. Barna rétihéja (Circus aeruginosus). Nádasaink fölött gyakorta láthatjuk körözni, bár száma megfogyott. A rétihéják karcsú madarak, közöttük legsötétebb a barna rétihéja, csak az öreg hímek szárny- és farokszínezetében vegyül több szürkeség. Leggyakrabban a sötétbarna tollazatú és zsömleszín sapkás tojót látjuk. Nádasokban fészkel. Zsákmánya pocok és kis madár, pl. szárcsafióka. Csak kivételesen telel át. A többi rétihéja a nyílt mezők madara, csak a tojóik barnásak, de azokon a farcsík fehér. Védett.

1. Vörös vércse (Falco tinnunculus). Néha még a nagyvárosokban is megtalálható. Élénk vijjogásával s „szitálásával" – ilyenkor szinte megáll egy helyben a levegőben – hívja fel magára a figyelmet. Így lesi zsákmányát. A DDT rovarirtó szer használata sokat pusztított állományán. Épületeken, sziklákon, elhagyott varjúfészkekben költ. Akadnak élénkvörös hátú egyedei is, melyek könnyen összetéveszthetők a *kis vércsé*vel (F. naumanni), de az utóbbi nálunk ritkán fordul elő. Számuk télen sem csökken, bár jó részük Észak-Afrikában telel. Tápláléka gyík és pocok, városokban gyakorta házi veréb. Védett.

2. Császármadár (Tetrastes bonasia). Egyetlen fajdfélénk, melyből kisebb állomány még megmaradt északi hegyeinkben. Tömzsi, tyúk nagyságú madár, igen rejtett életet él a sűrű bozótban, főleg ahol sok bogyót s mogyorót talál. Ezekből, továbbá hajtásokból és rovarokból él. Védett.

3. Fürj (Coturnix coturnix). A legkisebb tyúkfélénk, csibe nagyságú madárka. Pitypalatty hangját még nemrégen a búzaföldek közt mindenfelé hallhattuk, ma egész Európában vészesen lecsökkent az állománya. Felrebbenni vagy az úton keresztül futni már alig látjuk; noha rossz repülő, keresztezi a tengert vonulása során. Áprilisban érkezik, s októberben távozik. Főleg gyommagokkal táplálkozik. Védett.

4. Szárcsa (Fulica atra). Tyúk nagyságú, fekete madár, fehér csőrrel s homlokpajzzsal. Őszi vonulásán hatalmas csapatai gyűlnek össze a nádasok szélében. A tél beálltáig kitart, egyesek át is telelnek. Nádasokban fészkel, 7–9 tojást tojik, de fiókáiból sok pusztul el, még nagyobb kecskebéka is el tud kapni belőlük. Vízinövényekkel, csigákkal, kagylókkal táplálkozik. A haletetőket is felkeresi, ezért nem szívelik halastavakon. Vadászható. Észak-Afrikában telel.

1. Lilebíbic (Chettusia gregaria). Karcsú, magas testállású bíbic. Az ázsiai sztyeppek madara, hozzánk csak egy-két ízben vetődött el. Tőle délre él hasonló, de még karcsúbb rokona, a *fehérfarkú lilebíbic* (Ch. leucura), mely csak egyszer mutatkozott nálunk kisebb európai inváziója idején.

2. Kis lile (Charadrius dubius). A lilék törpéje, mely főleg folyók kavicszátonyain, salakfeltöltéseken költ. A parti lilével ellentétben fehér homloka és szemcsíkja feltűnőbb, lába hússzínű, szárnytükre nincs. A *parti lile* (Ch. hiaticula) nagyobb a kis lilénél, karcsúbb, magasabb testtartású, mint a széki lile. Röptében szárnyán fehér csík válik láthatóvá. Lába sárgás, csakhogy gyakran megesik, hogy a parton futkosó madarak csüdjét iszap szennyezi be, és ilyenkor valamennyiüké szürke. A parti lile homokos tengerparton költ, nálunk csak átvonul. Mindkét faj Afrikában telel. Védettek.

3. Füstös cankó (Tringa erythropus). Nászruhában csaknem szénfekete, magas, piros lábú. Fehér szárnytükre, mint a *piroslábú cankó*nak, mellyel ősszel összetéveszthető, nincsen. Nálunk főleg a világosszürke, nyugalmi ruhás példányok vonulnak át, de ezeknek is fehér a farcsíkjuk. A vizek partját, a szikes pusztákat látogatja. Védett.

4. Fenyérfutó (Calidris alba). Zömök, világosszürke, fekete lábú és rövid csőrű parti madár, mely elszórtan vagy kisebb csapatokban vonul át fövenyes partjainkon és szikeseinken. A tengerparton költ, a homokban keresgéli rovartáplálékát. Rőtes nászruhás példányok hazánkban a legnagyobb ritkaságnak számítanak. Védett.

1. Vékonycsőrű víztaposó (Phalaropus lobatus). A vízen sebesen ide-oda cikázó kis madarat gyakran récének nézik, pedig csak veréb nagyságú. Csőre hosszú, finom, fekete. Ujjait úszóhártya veszi körül. Nálunk nyugalmi ruhás példányok szoktak elvétve mutatkozni, ilyenkor tollazatukban a fehér és a szürke szín a meghatározó, hátuk sötétszürke. Nászruhában a tojó nyaka téglavörös, a hím egyszerűbben színezett, mivel a kotlást ő végzi. A tengerpart és a tundrák madara. Tápláléka a víz felszínén mozgó rovar. Védett.

2. Ugartyúk (Burhinus oedicnemus). Lile alakú madár, mégsem a víz mellett él, hanem homokoson, burgonyaföldeken, mészkőfennsíkokon. Termete csaknem csibe nagyságú, színezete barnás, magas lábai sárgák. Alkonyatkor szokott mozogni, ezért sárga szemei feltűnően nagyok. Csőre rövid, fekete, csak a tövén zöldes. Áprilisban érkezik, és októberben vonul el, olykor csapatokba verődve. Tápláléka pocok, gyík, rovar stb. Talajba kaparja fészkét, minden bélelés nélkül. Két, viszonylag nagy tojást tojik. Fokozottan védett.

3. Ezüstsirály (Larus argentatus). Nagy termetű, fehéres színű, sárga csőrű tengerparti madár, fiataljai azonban barnásak, fekete csőrrel. Az öregek kormánytollai fehérek, míg a fiatalok farkának végén fekete szalag húzódik. A kóborló példányok hazánkban ma már csaknem egész éven át láthatók, néha csapatosan a Duna vagy a Balaton fölött, olykor a Hortobágyon is megjelennek. De nálunk nem szállanak a házakra, ahogyan a tengerparton teszik, s ahol fészküket is háztetőkre rakják, természetes körülmények közt pedig sziklákra. A vízből kifogott hulladékkal táplálkoznak, a tengerparton ma a halfeldolgozó üzemek, kikötők körül tömörülnek. Vendégeink főleg a Fekete-tenger és az Adria felől érkeznek hozzánk. Védett.

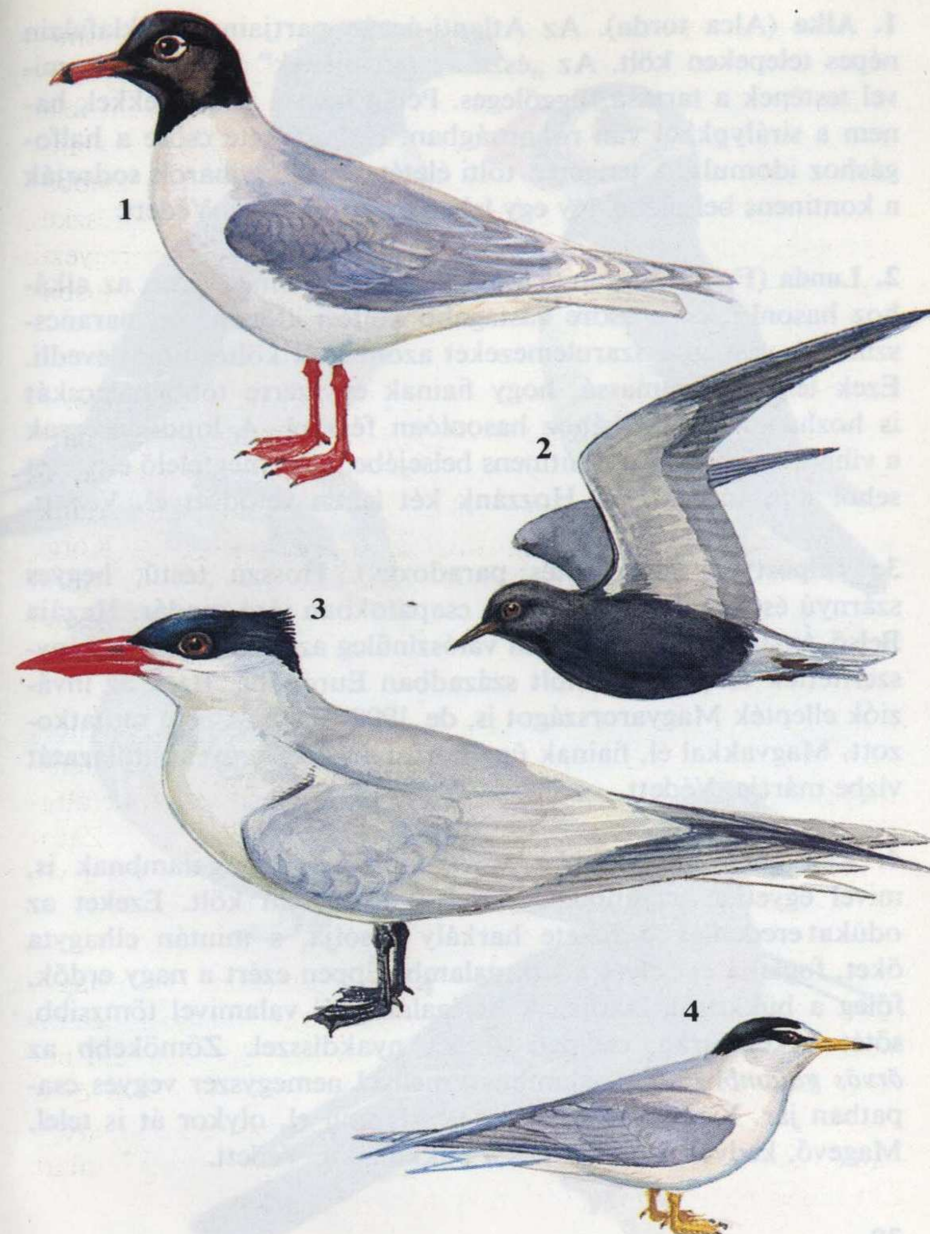

1. Szerecsensirály (Larus melanocephalus). Hasonlít a közismert csokoládébarna fejű *dankasirály*hoz (L. ridibundus), de feje és nyaka fekete. Nyugalmi ruhában is mindössze csaknem fekete, első evezői alapján különböztethető meg. Piros csőre valamivel erősebb. A Fekete-tenger környékéről telepedett meg újabban néhány pár a szegedi Fehér-tavon, olykor északabbra is fészkel. A vegyes sirálytelepekhez csatlakozik. Életmódja megegyezik a dankasirályéval. Későn, májusban érkezik, és augusztusban már mozgásban van. Védett.

2. Kormos szerkő (Chlidonias niger). Kis termetű sirályféle. A szerkők között a legsötétebb, de vigyázni kell, mert szürke háta, ha a napsugarak bizonyos szögben érik, fehérnek tetszik, és ezért összetéveszthető fajtársaival. Telepesen költ mocsarainkban, fészkét gyakran vízinövények úszó leveleire rakja. Korán érkezik és későn vonul el. Tápláléka a víz felszínéről felkapott szitakötőlárva, csibor és más rovarok, apró halat csak egészen kivételesen zsákmányol. Védett.

3. Lócsér (Hydroprogne caspia). A legnagyobb csérünk, csaknem ezüstsirály nagyságú. Narancsvörös, erős csőréről könnyen felismerhető. A tengerpartokon mindenütt előfordul, hozzánk általában a Baltikum felől érkezik. Hazánkon csak átvonul. Zátonyok, iszappadok csúcsán szeret pihenni, úgy, hogy hasát a víz még elérje. Tápláléka hal. Védett.

4. Kis csér (Sterna albifrons). A legkisebb csérünk, veréb nagyságú. Homloka mindig fehér. Noha vedléskor vagy nyugalmi ruhában a többi csér homloka is fehér, azok színezete nem helyezkedik el szabályosan. Valamikor fészkelt a szikeseken és a folyók zátonyain, ma már csak elvétve. Áprilisban érkezik, szeptemberben vonul el. Mozgása szerkőszerű. Kis termete miatt nem képes halat fogni, tápláléka vízirovar. Védett.

1. Alka (Alca torda). Az Atlanti-óceán partjainak sziklafalain népes telepeken költ. Az „észak pingvinjének” is mondják, mivel testének a tartása függőleges. Pedig nem a pingvinekkel, hanem a sirályokkal van rokonságban. Erős, fekete csőre a halfogáshoz idomult. A tengeren tölti életét, és csak viharok sodorják a kontinens belsejébe, így egy ízben az Alföldre is. Védett.

2. Lunda (Fratercula arctica). Alkatában, életmódjában az alkához hasonló, de a csőre vastagabb költési időben, és narancsszínű. A vastagító szarulemezeket azonban a költés után levedli. Ezek teszik alkalmassá, hogy fiainak egyszerre több halacskát is hozhasson. Az alkához hasonlóan fészkel. A lundát is csak a viharok sodorják a kontinens belsejébe, ahol megfelelő életteret sehol sem tud találni. Hozzánk két ízben vetődött el. Védett.

3. Talpastyúk (Syrrhaptes paradoxus). Hosszú testű, hegyes szárnyú és farkú, sárgásszürke, csapatokban járó madár. Hazája Belső-Ázsia pusztái, ahonnan valószínűleg az aszályos évek kényszerítették csapatait a múlt században Európába. Ezek az inváziók ellepték Magyarországot is, de 1908 óta már nem mutatkozott. Magvakkal él, fiainak úgy hord ivóvizet, hogy hastollazatát vízbe mártja. Védett.

4. Kék galamb (Columba oenas). Nevezik odúgalambnak is, mivel egyetlen galambunk, amelyik faodúban költ. Ezeket az odúkat eredetileg a fekete harkály ácsolja, s miután elhagyta őket, foglalja el helyét a kék galamb. Éppen ezért a nagy erdők, főleg a bükkösök lakója. A házigalambnál valamivel tömzsibb, sötét kékesszürke, csillogó zöldes nyakdísszel. Zömökebb az *örvös galamb*nál (C. palumbus), mellyel nemegyszer vegyes csapatban jár. Korán érkezik és későn vonul el, olykor át is telel. Magevő, kedveli a makkot és a bükkmagot. Védett.

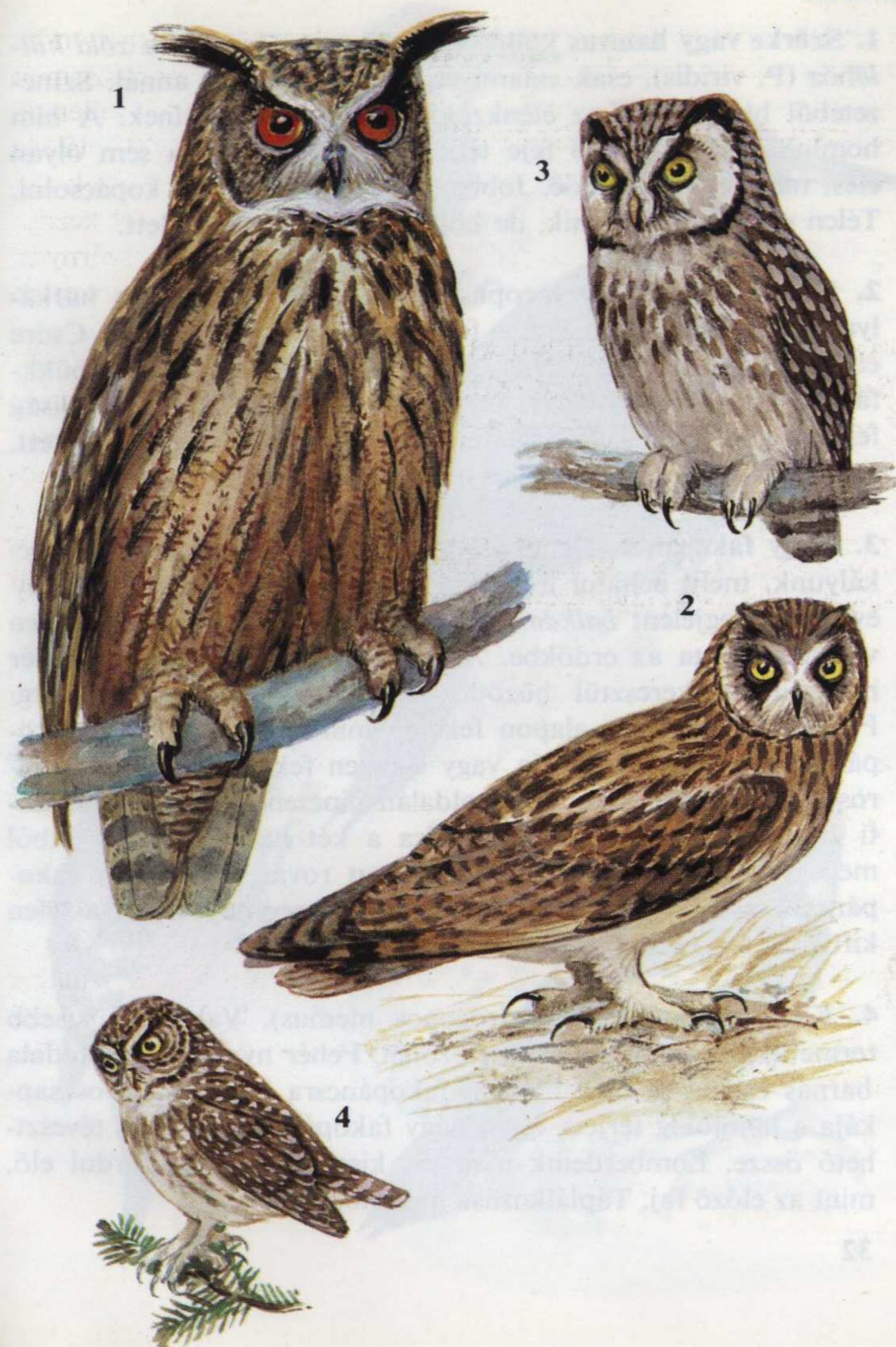

1. Uhu (Bubo bubo). A legnagyobb baglyunk. A tojó, mely mindig testesebb a hímnél, még $2\frac{1}{2}$ kg-ot is nyomhat, míg a közismert macskabagolynak alig 1 kg a súlya. „Fül"-tollai jól fejlettek. Sziklafalakon, ragadozók elhagyott fészkeiben költ. Tápláléka helyenként változó, de gyakran szerepel benne a sün, vizek közelében pedig a szárcsa. Pocoktól és nagyobb bogaraktól kezdve rókakölyökig és varjú nagyságú madarakig emlőst és szárnyast egyaránt zsákmányol. Száma nagyon megritkult. Fokozottan védett.

2. Réti fülesbagoly (Asio flammeus). Középtermetű baglyunk, általában világosabb színezetű a hozzá hasonló és közismert *erdei fülesbagoly*nál (A. otus). „Fülei" kisebbek. Nálunk rendszeresen nem költ, ha igen, akkor turjánosainkat kedveli, ahol a talajra építi gyenge fészkét. Egérjárásos esztendőkben invázió-szerűen jelenhet meg. Hazánknak csak néhány pontján gyakoribb a költése. Tápláléka elsősorban pocok. Védett.

3. Gatyáskuvik (Aegolius funereus). A jól ismert *kuvik*nál (Athene noctua) tömzsibb, sötétebb barna baglyocska, kerek fejjel. A Kárpátokban fészkel, és igen rejtetten él a fenyők sűrű koronájában. Faodúkban költ. Hozzánk csak hat ízben vetődött el. Erdei rágcsálókkal táplálkozik. Védett.

4. Törpekuvik (Glaucidium passerinum). A legkisebb bagoly, alig rigó nagyságú. A magas hegységek madara, költ a Kárpátokban is, de hozzánk csak egy ízben vetődött el, valószínűleg az Alpokból. Kóborlásán a cinegecsapatokat kíséri, és azokból szedi zsákmányát. Költési időben rovarokat hord fiainak. Védett.

1. Szürke vagy hamvas küllő (Picus canus). Hasonlít a *zöld küllő*höz (P. viridis), csak valamivel finomabb alkatú annál. Színezetéből hiányoznak az élénkzöld és aranysárga színek. A hím homloka piros, a tojó feje teljesen szürke. Hangja sem olyan éles, mint a zöld küllőé. Jobban kedvel puhafában kopácsolni. Télen sokfelé megjelenik, de költése szórványos. Védett.

2. Fekete harkály (Dryocopus martius). A legnagyobb harkályunk, varjú nagyságú. Színe fekete, csak a sapkája piros. Csőre erős, elefántcsontszínű. Nagy odút váj ki magának, főleg bükkfában. Hegyvidéki madár, mely azonban terjeszkedik a síkság felé is, ahol meg kell elégednie a nyárfával. Életmódja rejtett, csak nyávogó hangja árulja el jelenlétét. Védett.

3. Nagy fakopáncs (Dendrocopos major). A leggyakoribb harkályunk, mely behatol a parkokba, kertekbe is, bár a néhány évtizede megjelent *balkáni fakopáncs* (D. syriacus) ideiglenesen visszaszorította az erdőkbe. Az utóbbitól a szabadban a fehér nyakoldalán keresztül húzódó fekete sáv különbözteti meg. Farkának alja fehér alapon feketén mintázott, a balkáni fakopáncsé ennek a fordítottja vagy egészen fekete. Testaljának piros színezete is élénkebb, testoldalán nincsenek barnás hosszanti csíkok. Nagyságra és életmódra a két harkályfaj nagyjából megegyezik. Táplálékuk túlnyomórészt rovar, de a nagy fakopáncs a gyümölcsöt, a bodzát, a napraforgómagot, sőt a télen kifüggesztett szalonnát sem veti meg. Védett.

4. Közép fakopáncs (Dendrocopos medius). Valamivel kisebb termetű, finomabb csőrű az előzőnél. Fehér nyakával, testoldala barnás csíkozásával a balkáni fakopáncsra hasonlít. Piros sapkája a homlokig terjed, így a nagy fakopáncs fiataljával téveszthető össze. Lomberdeink madara, kisebb számban fordul elő, mint az előző faj. Táplálkozása hasonló. Védett.

1. Kis fakopáncs (Dendrocopos minor). Még a verébnél is kisebb harkályunk. A hím feje teteje piros, a tojóé fekete. Színezetre hasonló a többi fakopáncshoz, de hátában több a fehér harántcsík. Kis termete folytán az egész vékony ágakon, sőt leveleken, nádszálon is tud keresgélni rovarok után. Védett.

2. Mezei pacsirta (Alauda arvensis). Ki nem gyönyörködött a búzamezők fölött énekelő, magasba emelkedő pacsirtában? Veréb nagyságú madár, amely réteken, földeken, a síkságon és a hegyek között egyaránt megtalálható. A fejtető tollait izgalmában felmereszti, de bóbitája nincs, mint a zömökebb *búbos pacsirtá*nak (Galerida cristata.) Valamivel kisebb nála az irtások, hangások, borókások madara, az *erdei pacsirta* (Lullula arborea) vagy a szikes puszták világosabb *sziki pacsirtája* (Calandrella brachydactila). A pacsirták a földön fészkelnek, magvakkal és rovarokkal táplálkoznak. A búbos pacsirtát kivéve vonulók, de télen északabbról kaphatunk vendégeket. Védettek.

3. Füles pacsirta (Eremophila alpestris). A hegyvidék és a tundrák madara, nálunk téli vendég. Zömök termetű, színezetre a legtarkább pacsirtánk. Télen kisebb csapatokban keresi fel elsősorban az Alföldet. Védett.

4. Füstifecske (Hirundo rustica). A villás farkú, házak belsejében fészket rakó fecske közismert, csakhogy a fiatalok farka még nem villás. Sárgolyókból épít félig nyitott fészket, ellentétben a *molnárfecské*vel (Delichon urbica), melynek az épületek külső falára rakott fészke zárt, egyetlen röplyukkal. Várható, hogy a *vörhenyes fecske* is (H. daurica) megtelepszik nálunk, mely hasonló a füstihez, csak farkcsíkja és testalja vörhenyesen fuvallt. Molnárfecskeszerű fészekbejárata elé még egy csőszerű járatot is épít. A füstifecske korán érkezik, és októberben vonul el egészen Dél-Afrikáig. Védett.

1. **Partifecske** (Riparia riparia). Az előbbi fecskefajoknál kisebb termetű, és tollazatában a feketét a barna váltja fel. Farka nem villás. Életmódja csak annyiban különbözik a többi fecskéétől, hogy folyómedrek partjába, homokbányák falába vájja fészekjáratait. Telepei rendszerint igen népesek. A fecskék ősszel vegyes csapatokban gyűlnek össze, és így vonulnak Afrikába. Se a parti-, se a molnárfecske nem tart ki olyan sokáig ősszel, mint a füsti. Védett.

2. **Holló** (Corvus corax). A legtermetesebb varjúfélénk, nagy, erős fekete csőrrel, mélyen korrogó hanggal. Magas hegységi vagy északabbi faj, mely újabban terjeszkedik délnyugati irányba, és már elérte a Pilist. Sehol sem gyakori. Sziklákon, fákon, elhagyott nagy fészkekben költ már a tél végén. Mindenevő. A szigorú védettség ellenére sok esik a dúvadmérgezés áldozatául.

3. **Kormos varjú** (Corvus corone). Eurázsiában ott költ, ahol a dolmányos varjú hiányzik, ezért egy fajba is vonják őket. Termete, csőre, alkata, életmódja megegyezik a dolmányos varjúéval. A fiatal *vetési varjú*val, melynek csőre tövén a tollak még nem koptak le, könnyen összetéveszthető, csakhogy a vetési varjú csőre nyúlánkabb. Hazánk nyugati peremén szokott mutatkozni, legtöbbször dolmányos varjú a fészkelők párja, tehát elsősorban hibridekre számíthatunk. Védett.

4. **Fenyőszajkó** (Nucifraga caryocatactes). Nyúlánk, karcsú csőrű madár. Csokoládébarna színezetében sok a fehér petty. A Kárpátokból vagy még északabbról látogat el télen hozzánk kisebb számban s csak ritkán inváziószerűen. A nagyon keskeny csőrű alfaja Szibéria felől érkezik. Mindenevő, de a mogyorót, fenyőmagot kedveli, pockot is elkap. Védett.

1. Széncinege (Parus maior). A madárbarátok és kertgazdák közkedvelt madara, melyet télen etetéssel (napraforgómaggal), tavasszal fészekodúk kihelyezésével a közelünkbe csalogathatunk. Az etetést azonban a tavasz beköszöntével nem szabad folytatni, mivel a fiókáknak rovarra van szükségük, az öregek pedig hajlamosak a kényelmesebben elérhető táplálékkal etetni. Máskülönben szorgalmasan tisztogatják a fákat a kártevőktől, így a biológiai védettségben igen nagy a szerepük. 8–11 fiókája is van egy fészekaljban, s évente háromszor is költ. A legtermetesebb cinegénk, melynek színezetében a legtöbb a sárga vagy a zöldes szín és a fekete. Erdőkben, kertekben egyaránt gyakori. Állandó madár. Védett.

2. Fenyvescinege (Parus ater). A széncinege kicsinyített és tompább színezetű változata, mivel nincs sárga a tollazatában. Jó ismertetőjegye a tarkó négyszögletes fehér foltja. A fenyvesek madara, télen lehúzódik az Alföldre is, ilyenkor sokfelé találkozhatunk csapataival. Hazánknak csak néhány pontján költ. Védett.

3. Búbos cinege (Parus cristatus). Szintén a fenyvesek madara, melyeket jóval ritkábban hagy el. Ezért még télen sem mindennapi látvány. Szívesen csatlakozik azonban a vegyes cinegecsapatokhoz. Országunkban csak a Soproni–Kőszegi-hegységben, a Bakonyban, Dél-Somogyban (Barcs), a Bükkben és a Sátorhegységben költ. Védett.

4. Barátcinege (Parus palustris). Gyakoriságban a szén- és a kék cinege után következik. A bokrosokat kedveli, de télen megjelenik az etetőn is. Csak szűk nyílású odúban költ. Könnyen összetéveszthető a világosabb és tompább, fekete sapkájú, dé-dé hangot hallató hegyi fajjal, a *kormosfejű cinegé*vel (P. montanus), mely télen a hegyek pereméig húzódik le. Védett.

1. Vízirigó (Cinclus cinclus). Hegyi patakok mellett élő, tömzsi, sötétbarna madárka, melynek fehér melle messziről elárulja jelenlétét. Patakjától nem szokott messze eltávolodni. A víz alatt futva keresi rákocskákból álló táplálékát. Mivel a magas hegységek madara, nálunk csak az északi hegyekben költ, egészen a Pilis északi oldaláig. Olykor megjelenik a Soproni–Kőszegi-hegységben is. Fokozottan védett.

2. Léprigó (Turdus viscivorus). Legtermetesebb rigónk. Háta szürkésebben árnyalt barna, mint a többi hasonlóan színezett rigóé, testalján pedig a barnás pettyek lekerekítettek és nem hosszúkásak. Téli vendégünk, de az ország több pontján fészkel is. Télen csapataik ellepik erdeinket, ahol fagyöngyöt találnak. Főként tavasszal le-leszáll a vizenyős rétekre, csigákat és rovarokat keresni. Védett.

3. Fenyőrigó (Turdus pilaris). Karcsúbb termetű az előbbinél, hamuszürke feje és farkcsíkja alapján könnyen megkülönböztethető. Ez a rigó nagy csapatokban lepi el a réteket, csigákat keresgélve, az erdőkben pedig bogyó után kutat. Telepesen költ a Kárpátoktól északra, míg nálunk csak elvétve fészkel, pl. a Hanságban. Régebben az ínyencek csemegéje volt, a többi csapatokban járó rigóval együtt lépvesszővel fogták. Ma védett.

4. Szőlőrigó (Turdus iliacus). A legkisebb a barnás hátú és pettyes testaljú rigók között. A többi fajtól megkülönbözteti rókavörös testoldala és határozott fehér szemcsíkja. Más rigókkal együtt a bogyós bokrokat, pl. a borókát keresi fel. Repte gyors, viselkedése óvatos. Az őszi és tavaszi hónapokban vonul át hazánkon. Életmódja nagyjából azonos fajtársaiéval. Védett.

1. **Fekete rigó** (Turdus merula). A barnás tojó melle szintén hosszant csíkozott – bár a csíkok elmosódottak –, így más rigófajokkal összetéveszthető, nem így a fekete színű és sárga csőrű hím. A fekete rigót városokban és erdőkben egyaránt megtaláljuk, még télen is. A városi rigók gyakrabban költenek, viszonylag gyakoribb köztük a részleges albínó. Az erdei rigók nagy része a telet Olaszországban tölti. Fő tápláléka a giliszta, de eszi a rovarokat, csigákat is, ősszel pedig a bogyókat, a bodzát, és rájár a szőlőre. Télen konyhahulladékkal etethető. Kenyeret azonban nem szabad kiszórni a számára! Védett.

2. **Örvös rigó** (Turdus torquatus). Feketerigó-szerű madár, széles, fehér mellörvvel, hasi oldalán a fekete tollak szegélye fehéres. Magas hegységekben költ, nálunk egyesével vagy kisebb csapatokban vonul át áprilisban és októberben. Életmódja hasonló a többi rigóéhoz. Védett.

3. **Déli hantmadár** (Oenanthe hispanica). A *Madarak 1.* kötetében ismertetett *hantmadár*tól (Oe. oenanthe) világosabb agyagsárga színe különbözteti meg. Egyes hímeknek a torka, másoknak fültájéka fekete, ezért régen önálló fajoknak tekintették ezeket a változatokat. Ennél is ritkábban látogat el hozzánk az *apácahantmadár* (Oe. leucomela), melynek színezete a barázdabillegetőére emlékeztet. A szőlőkkel tarkállt hegyoldalakat, kopárosokat kedveli, mint Budaörs. Valamennyi hantmadár életmódja hasonló. Védettek.

4. **Nagy vagy fekete fülemüle** (Luscinia luscinia). Nagyságra alig különbözik a fülemülétől, de nem rőtes színű, hanem sötétbarna. Keleti faj, nálunk csak a Felső-Tiszánál költ a párás erdőkben. Egyesével, rejtetten vonul át az ország területén. Védett.

1. Kerti rozsdafarkú (Phoenicurus phoenicurus). Nem is olyan régen gyakori madara volt az ártéri erdőknek, kerteknek, ahol mesterséges odúkkal telepítették is. Ma száma erősen megfogyott. A hím sokkal tarkább a *Madarak 1.* kötetében megismert házi rozsdafarkúnál, csak a tojók téveszthetők össze, noha a kerti rozsdafarkú tojója világosabb színezetű, főleg a mellén. Rovarevő, vonuló madár. Nem tartózkodik annyit nálunk, mint a házi rozsdafarkú, mely át is telel. Védett.

2. Rozsdás csuk (Saxicola rubetra). A bokrokkal tarkállt, vizenyős réteket kedveli. Nevezik csaláncsúcsnak is, mivel szívesen ül ki magasabb növényekre, kórókra stb. Ősszel felkeresi a kukoricatáblákat is, és ilyenkor a fiatalokat könnyen összetéveszthetjük a cigánycsuk fiataljaival, csakhogy a rozsdás csuk szárnyában nincs fehér tükör. Rovarevő, vonuló madár. Védett.

3. Réti tücsökmadár (Locustella naevia). Apró madárka, mely ritkán kerül a szemünk elé, mivel a sűrű, magas fű között bujkál. Csak finom, tücsökciripeléshez hasonló hangja árulja el jelenlétét. Elsősorban a vizenyős rétek lakója, de megtalálták már hegyvidéki fenyőültetvényekben is, költési időben. Védett.

4. Berki tücsökmadár (Locustella fluviatilis). Mint a tücsökmadarakat általában, őt is ritkán láthatjuk, de az égeresekből kihalló csilingelő hangja bizonyítja, hogy ott is, itt is költ. Védett.

5. Nádi tücsökmadár (Locustella luscinioides). A tücsökmadarak közül még ezt a fajt láthatjuk meg legkönnyebben, amint a nádszálra kiül, és hosszan elnyújtott, pirregő hangon énekel. Termetre a tücsökmadarak közül ez a legnagyobb. A berki és a nádi tücsökmadár háta egyszínű, a rétié csíkozott, testalja csak a berkinek csíkozott. Vonulók. Védettek.

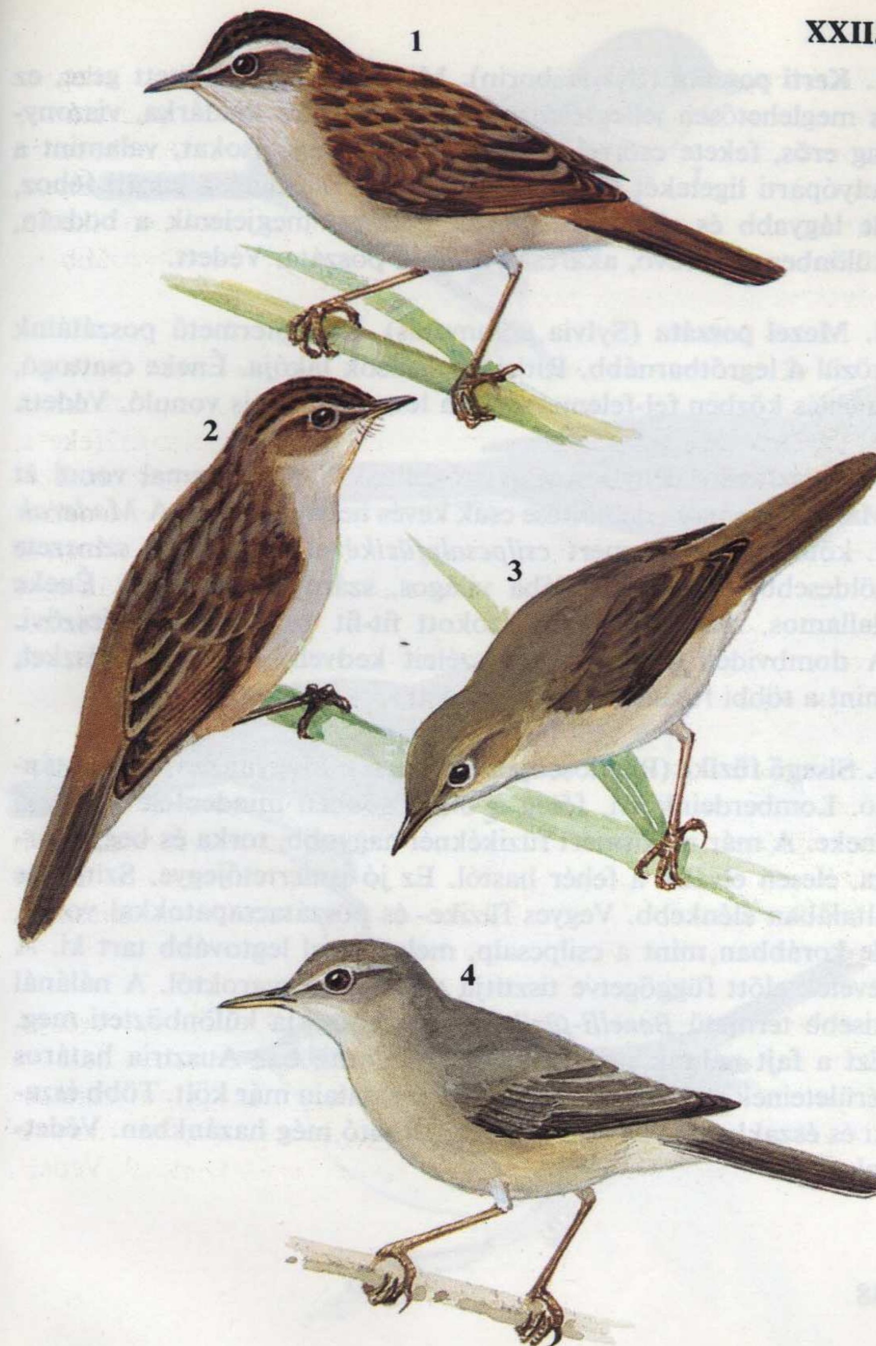

1. **Fülemülesitke** (Lusciniola melanopogon). Nádasaink jellegzetes madara. Könnyen összetéveszthető a foltos nádiposzátával, csakhogy fejtetője teljesen fekete, torka valamivel fehérebb, fehér szemcsíkja élesebb. Énekébe fülemüleszerű strófát is sző. Éneklés közben egyre feljebb kúszik a nádszálon, de sohase emelkedik a levegőbe, mint a nádiposzáták, melyeknél jóval korábban, már márciusban megérkezik. Védett.

2. **Foltos nádiposzáta** (Acrocephalus schoenobaenus). Leggyakoribb nádi énekesünk, mely vízparti kákásokban vagy nádasokban él. Fejének teteje feketén csíkozott, de nem összefüggő fekete, mint a sitkéé. Fehér szemcsíkja nem éles, testalja sárgásabb. Termetre kicsi, nyúlánk. Éneke közben magasan a levegőbe emelkedik, és onnan zuhan vissza a talajig. Hasonlít hozzá a *csíkosfejű nádiposzáta* (A. paludicola), de annál a fejtető két oldalán egy-egy fekete csík húzódik, ami által jól megkülönböztethető, színezete is valamivel világosabb. Nálunk szórványosan vonul át, sőt már költve is találták (Zámoly, Nagyiván). Védett.

3. **Énekes nádiposzáta** (Acrocephalus palustris). Kis termetű madár. Fején nincs csík, fajtársai közül a legsötétebb barna. Életmódja is elüt a többi nádiposzátáétól, mivel gyakran költ víztől távol. Szereti a csalánosokat és a gabonaföldeket. Éneke a legváltozatosabb, mivel sok más madár strófáit is beleszövi. Védett.

4. **Halvány geze** (Hippolais pallida). Hazánk újabb jövevénye, mely a Tisza, részben a Duna és a Maros mentén, messze északra tör elő. Szép énekű, de jellegtelen szürkés madárka, tollazatából a *kerti geze* zöldessárga színei hiányoznak. Parkokban és füzesekben szeret megtelepedni. Későn érkezik, és korán vonul el. Védett.

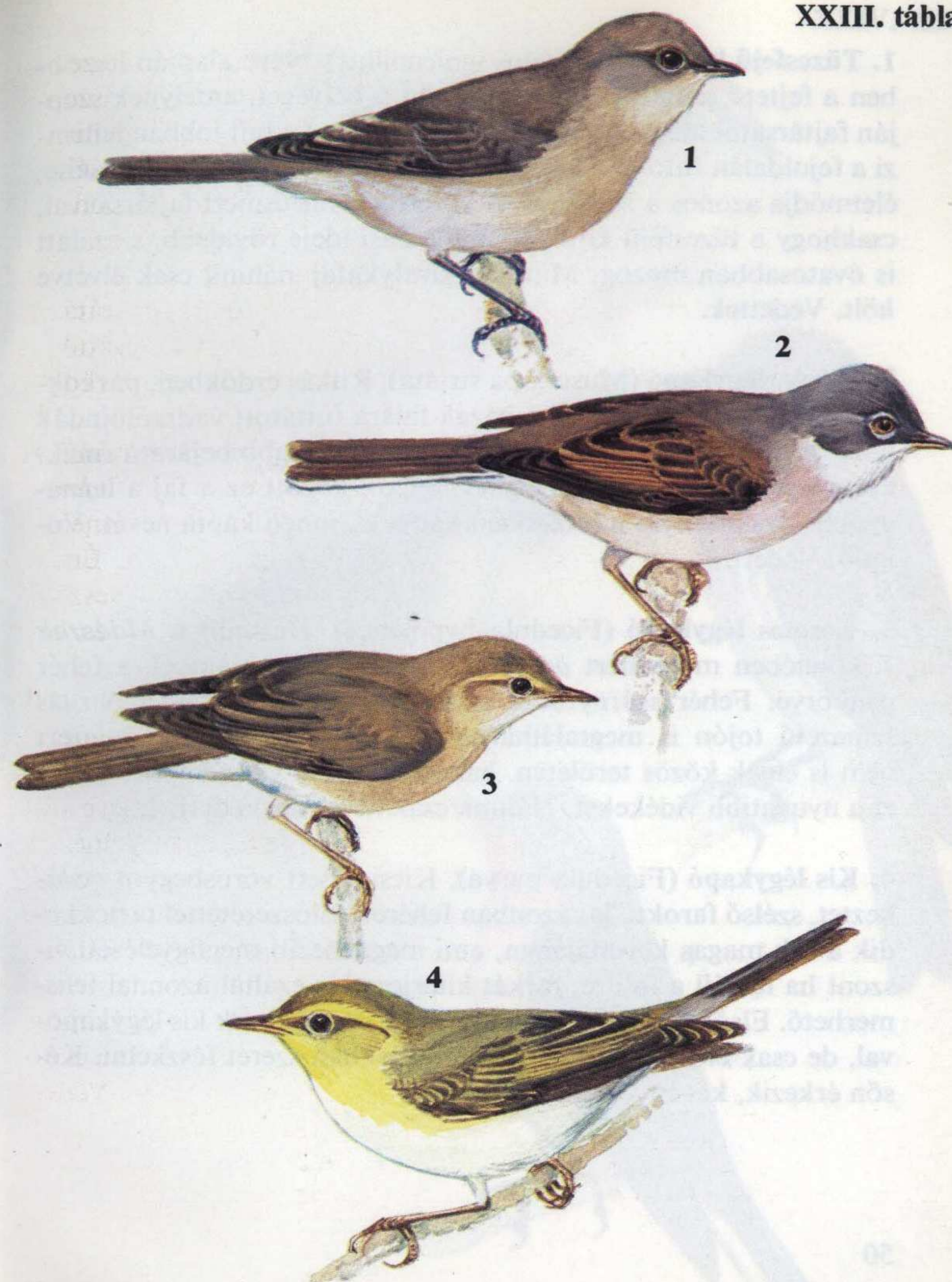
1. Kerti poszáta (Sylvia borin). Mint az imént említett geze, ez is meglehetősen jellegtelen színezetű, szürkés madárka, viszonylag erős, fekete csőrrel. Kedveli a sűrű bokrosokat, valamint a folyóparti ligeteket s a parkokat. Éneke hasonló a barátkáéhoz, de lágyabb és rövidebb. Ősszel gyakran megjelenik a bodzán, különben rovarevő, akárcsak a többi poszáta. Védett.

2. Mezei poszáta (Sylvia communis). Középtermetű poszátáink közül a legrőtbarnább. Ritkás bokrosok lakója. Éneke csattogó, éneklés közben fel-felemelkedik a levegőbe. Ez is vonuló. Védett.

3. Fitiszfüzike (Phylloscopus trochilus). Szép számmal vonul át Magyarországon, de költése csak kevés helyről ismert. A *Madarak 1.* kötetében megismert *csilpcsalpfüzikével* ellentétben színezete zöldesebb, hasa fehér, lába világos, szárnya hegyesebb. Éneke dallamos, melybe az őszi szokott fit-fit szólamát is beleszövi. A dombvidék ritkásait, erdőszéleit kedveli. A talajon fészkel, mint a többi füzike. Vonuló. Védett.

4. Sisegő füzike (Phylloscopus sibilatrix). Magyar neve hangutánzó. Lomberdeinkben, főleg a bükkösökben mindenfelé hallható éneke. A már megismert füzikéknél nagyobb, torka és begye sárga, élesen elválik a fehér hastól. Ez jó ismertetőjegye. Színezete általában élénkebb. Vegyes füzike- és poszátacsapatokkal vonul, de korábban, mint a csilpcsalp, mely ősszel legtovább tart ki. A levelek előtt függögetve tisztítja a fákat a rovaroktól. A nálánál kisebb termetű *Bonelli-füzikét* sárga farcsíkja különbözteti meg. Ezt a fajt nálunk nem sikerült kimutatni, bár Ausztria határos területeinek napsütötte bozótos hegyoldalain már költ. Több északi és északkeleti füzike vonulása várható még hazánkban. Védettek.

XXIII. tábla

1. Tüzesfejű királyka (Regulus ignicapillus). Neve alapján legtöbben a fejtető színezetében keresik azt a bélyeget, amelynek alapján fajtársától megkülönböztethető. Pedig ezt a fajt jobban jellemzi a fejoldalán futó fekete és az alatta lévő fehér csík. Viselkedése, életmódja azonos a *Madarak 1.* kötetében megismert fajtársáéval, csakhogy a tüzesfejű királyka átvonulási ideje rövidebb, s ezalatt is óvatosabban mozog. Mindkét királykafaj nálunk csak elvétve költ. Védettek.

2. Szürke légykapó (Muscicapa striata). Ritkás erdőkben, parkokban, falusi fasorokban, néha házak falára futtatott vadszőlőindák közt is fészkel. Mint minden légykapó, nyitottabb bejáratú odúkkal telepíthető is. Termetre a légykapók között ez a faj a legnagyobb. Zsákmányát a levegőben kapja el, innen kapta nevét. Vonuló. Védett.

3. Kormos légykapó (Ficedula hypoleuca). Hasonlít a *Madarak 1.* kötetében megismert *örvös légykapó*hoz, de hiányzik a fehér nyakörve. Fehér szárnytükre is kisebb, de azért még a barnás színezetű tojón is megtalálhatjuk. Életmódjuk azonos, és ezért nem is élnek közös területen, hanem a kormos légykapó foglalja el a nyugatibb vidékeket. Nálunk csak átvonul. Védett.

4. Kis légykapó (Ficedula parva). Kicsinyített vörösbegyre emlékeztet, szélső faroktollai azonban fehérek. Előszeretettel tartózkodik a fák magas koronájában, ami megnehezíti megfigyelését, viszont ha leszáll a földre, farkát kiterjeszti, s ezáltal azonnal felismerhető. Elsősorban bükköseinkben találkozhatunk kis légykapóval, de csak elvétve. Korhadt ágcsonkokban szeret fészkelni. Későn érkezik, korán vonul el. Védett.

1. Réti pityer (Anthus pratensis). Hasonlít a *Madarak 1.* kötetében ismertetett *erdei pityer*hez, de tollazata zöldesebben árnyalt, torkán hiányzik a krémszínű fuvallat. A pityerek felismerését megnehezíti, hogy ősszel vegyes csapatokban vonulnak. A réti pityer, mint neve is mutatja, a réteket, főleg a vizenyős területeket kedveli. Nagy csapatokban vonul át hazánkon, főleg ősszel, de tavasszal is. Nem költ nálunk. Védett.

2. Rozsdástorkú pityer (Anthus cervinus). Nászruhában könnyen megkülönböztethető téglavörös torkával és begyével, de őszre ezt a színt elveszti, és érdesebb hangján kívül csak élesebb, sötétebb testalji csíkozása különíti el fajrokonaitól. Szórványosan, kisebb csapatokban vonul át nedves réteinken. Védett.

3. Havasi pityer (Anthus spinoletta). Nagyobb testű az előzőknél, színezete sötétebb szürke, hamuszürke fejű és rózsaszín árnyalt mellszínezetű nászruhás példányok nálunk a legnagyobb ritkaságok. Életmódja is elüt a többi pityerétől, mivel nem réteken, hanem folyók vagy tavak partján találkozhatunk vele, még télen is, amikor a jég szélén futkos és keresgél. Nálunk nem költ, téli vendégeink az északi tundrákról és a Kárpátok fennsíkjairól érkeznek. Védett.

4. Parlagi pityer (Anthus campestris). A puszták, szikesek, homokosok madara, néha a köves platóké, tehát életmódja elüt a többi pityerétől. Ugyanígy tartása és színezete is, mivel testtartása magas, színezete homokszínű, és valamivel nagyobb testű. Az alföldi homokon kívül hegyvidék kopárosain, mészkőfennsíkjain is él. Vonuló, mivel tápláléka kizárólag rovar. Áprilisban érkezik, és szeptemberben már el is távozik. Védett.

1. Kucsmás billegető (Motacilla flava feldegg). Fekete sapkájú, sárga billegető. Vitatott kérdés, hogy önálló faj-e. Csak a legutóbbi években kezdett észak felé terjeszkedni a Balkánról. Költött már az Alföldön és a Fertő tónál is. Átvonulóban sok helyen észlelték. Életmódja hasonlít a sárga billegetőéhez, lásd *Madarak 1.*, de a részletek még tisztázásra várnak, nincs-e életmódjukban lényeges különbség? Gyakran vonul a sárga billegetővel vegyes csapatban. Védett.

2. Nagy őrgébics (Lanius excubitor). Hasonlóan színezett és alig nagyobb a kis őrgébicsnél. Össze is tévesztik a fiatalokat, mivel a kis őrgébics fiataljának sincs fekete homloka. Rendszerint csak olyankor érkezik hozzánk, amikor a kis őrgébics már elvonult. Magányos példányok téli vendégeink. Harcias madár, zsákmánya pocok és kisebb magevő madarak, lótücskök stb. Alkalmi költései északi völgyeinkben lehetségesek. Védett.

3. Vörösfejű gébics (Lanius senator). Termete és életmódja hasonló a *tövisszúró gébics*éhez. Tojóik össze is téveszthetők, de a vörösfejű gébics tojói világosabb barnák, válltollai fehéresek. A hímmel azonban egyik madarat sem lehet összetéveszteni, legfeljebb az *álarcos gébics*et (L. nubicus), de az utóbbinak a feje és farcsíkja fekete, homloka fehér, mellének oldala pedig világosrőtes. Nálunk még nem fordult elő, de a Balkánon terjeszkedik észak felé. A vörösfejű gébics is csak szórványosan költ Magyarországon. Vonuló. A gébicsek védettek.

1. Házi veréb (Passer domesticus). A városok, lakott területek közismert madara, de éppen azért, mert állandóan szemünk előtt mozog, már nem is vesszük észre, hogy a hím mennyire tarka madár. Mindenevő és állandó madár, csak olykor kóborol el több száz kilométerre is. Fészkét fali repedésekbe, odúkba szokta rakni, de találni a fákon szövőmadárszerűen szőtt fészket is, szalmából és egyéb szálakból építve. Nagyobb testű, mint a barna fejű *mezei veréb* (P. montanus), mely nem hatol be annyira a lakott helyekre. Közeli rokona a *berki veréb* (P. hispaniolensis), ennek szintén barna a feje, fekete mellpajzsa pedig csíkokra szakadva messze lenyúlik a has irányába. A Balkánon a berki veréb is terjeszkedik, már elérte a Vajdaságot, de nálunk még nem fordult elő. A verebek nem védettek.

2. Téli kenderike (Carduelis flavirostris). A kenderikétől az különbözteti meg, hogy nincs piros szín rajta, csak a farkcsíkja rózsaszínű. Csőre sárga, begye sárgásan fuvallt, s hosszant csíkozott. Szárnytükre sincs. Főleg a szikes puszták téli vendége, de itt-ott a Dunántúl bokrosaiban is megjelenik. Védett.

3. Zsezse (Carduelis flammea). Az előbbinél kisebb termetű. Még a tojó homloka is piros, torka fekete, a hím melle rózsaszínűen fuvallt. Télen nagy csapatokban keresi fel hazánkat, és lepi el a gazosokat. Csapataiba sötétebb színű magashegyi alfaja (C. fl. cabaret) is vegyülhet, mely a Kárpátokban is fészkel. Kivételesen fehér hasú és farkcsíkú világosabb rokona, a *szürke zsezse* (C. hornemanni) is előfordul csapataiban, a magas észak madara, melyet kettős szárnytükre is megkülönböztet. Védett.

4. Karmazsin pirók (Carpodacus erythrina). A piros hímet nem téveszthetjük össze más madárral, nem így az egyszerű barna tojót. Szibéria felől terjeszkedik délnyugatra, s már közvetlenül határunk mentén is költ. A folyók menti füzes bozótot kedveli.

1. Keresztcsőrű (Loxia curvirostra). A hímje élénkpiros, a tojó ellenben zöldes. Zömök termetéről és főleg az egymást keresztező csőrkávákról könnyen felismerhető. Ezzel a csőrrel bontogatja a fenyőtobozokat, nyelvével pedig kihúzza belőlük a magokat. Megdézsmálja a napraforgótányérokat is, de fenyőmag nélkül nem tud megélni. Hazánkban a fenyvesekben csak olykor költ, csapatai azonban inváziószerűen jelennek meg, a nyárelejiek az Alpokból a Dunántúlon, az őszi-téliek a Kárpátokból vagy még északabbról. Fenyőkre erősen megépített fészket rak, és még hó borítja a tájat, amikor költeni kezd. A *szalagos keresztcsőrű* (L. leucoptera) valamivel kisebb, nagy szárnytükre világít. Hazai előfordulása nem bizonyított. Könnyen össze is lehet téveszteni a keresztcsőrű fehér szárnytükrű változatával. Védett.

2. Sordély (Emberiza calandra). Termetes, zömök, szürkésbarna sármány, közöttük a legnagyobb. Vizenyős rétek peremén álló fákon vagy huzalokon énekelget. Csapongó röpte jellegzetes. Mint minden sármány, a sordély is a talajon fészkel. Ha áttelel, csapatokba verődik. Védett.

3. Kerti sármány (Emberiza hortulana). Tarka madár, tollazatában, fején sok a zöldes szín. A napos hegyoldalak bokrosaiban vagy szőlőkben fészkel, elszórtan. Fészkelőhelyét gyakran évente váltogatja. Vonuló. Védett.

4. Sövénysármány (Emberiza cirlus). Fején, begyén ez is zöldesszürke, de torka fekete, amiről könnyen felismerni. Testalja nem rókavörös, hanem világossárga. A barnás tojókat már nehezebb megkülönböztetni. Kultúrterületek peremén, napos hegyoldalakon a talajon költ, de sokáig nem hatolt feljebb az Al-Dunánál és az Adria partjainál. Ma már ismert fészkelése a Villányi-hegységben is, a Mecsektől délre. Egy ízben Budapest határáig is felkóborolt. Ez sem költ rendszeresen egy helyben. Védett.

1. Bajszos sármány (Emberiza cia). Színezetéből hiányzik a sármányok megszokott sárga színárnyalata. Szürke fején a fekete csíkok jól megkülönböztetik többi rokonától. Köves, napos, bokros hegyoldalakban költ. Még nem is olyan régen csak mint téli vendéget ismertük, ma az országnak egyre több pontjáról kapunk híreket költéséről is. Klasszikus tartózkodási helye Budaörs környéke. Védett.

2. Nádi sármány (Emberiza schoeniclus). A barnás színezetű sármányok egyike, csak a nászruhás hím feje fekete, nyaka fehér. Még legkisebb nádasainkban is előfordul. A nád közt a talaj közelében fészkel, amennyire a vízállás megengedi. Télen a finomabb csőrű északabbi alfajai helyettesítik a költőállományt. Rovarevő, de télen nádmag a fő tápláléka, a kis csőrű példányok pedig még a gyümölcsösöket is felkeresik, hogy a fákat a repedéseikben telelő rovaroktól megtisztítsák. Védett.

3. Sarkantyús sármány (Calcarius lapponicus). Mivel téli vendég nálunk, csak nyugalmi ruhás példányokkal találkozhatunk, amelyek könnyen összetéveszthetők a fiatal nádi sármányokkal. A tarka nászruhás madarak nálunk nem fordulnak elő. Ez a faj a puszták lakója, hosszú, hátsó karma is futásra teremtette. A földön szaladgálva apró magokat szedeget, inkább a nádi sármány csatlakozik csapatához. Védett.

4. Hósármány (Plectrophenax nivalis). A talajon mozgó világos színű sármányt röptében széles fehér szárnytükréről és fekete csúcsban végződő szárnyáról jól fel lehet ismerni. Elsősorban az Alföld pusztáit keresik fel csapatai télen. A tundrák madara, ott költ. A Dunántúlra csak alkalmilag, egyesével-kettesével vetődik el. Októberben érkezik, és márciusban tűnik el. Az előbbi fajnál jóval gyakoribb. Védett.

NÉVMUTATÓ

(A római számok a színes táblákat, az arab számok a képeket ismertető szövegoldalakat jelölik.)

HU ISSN 0324-3168

ISBN 963 11 3764 3

Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó: Sziládi János igazgató
Kossuth Nyomda (83.1332), Budapest, 1984
Felelős vezető: Bede István vezérigazgató
Felelős szerkesztő: Karádi Ilona
Műszaki vezető: Szakálos Mihály
Képszerkesztő: Árva Ilona
Műszaki szerkesztő: Beszédes Natasa
159 500 példány
Terjedelem: 2,76 (A/5) ív. IF 5143

25,- Ft

A Búvár Zsebkönyvek
eddig megjelent kötetei:

Madarak (4. kiadás)
Vadvirágok 1. (4. kiadás)
Gombák (3. kiadás)
Halak (3. kiadás)
Lepkék (4. kiadás)
Dísznövények (3. kiadás)
Csigák, kagylók (2. kiadás)
Fák, bokrok (3. kiadás)
Legyek, hangyák, méhek, darazsak (3. kiadás)
Vadak (3. kiadás)
Ásványok
Mohák, zuzmók, harasztok (2. kiadás)
Bogarak (3. kiadás)
Kövületek
Kutyák (3. kiadás)
Kígyók, békák (2. kiadás)
Díszmadarak (3. kiadás)
Vadvirágok 2. (3. kiadás)
Kultúrnövények 1. (2. kiadás)
Pókok, skorpiók (3. kiadás)
Háziállatok (3. kiadás)
Gyümölcsök (3. kiadás)
Ősállatok (3. kiadás)
Kultúrnövények 2.
Felhők (2. kiadás)
Állatkerti emlősök (2. kiadás)
Állatkerti madarak (2. kiadás)
Gyógynövények
Tengeri állatok 1.
Tengeri állatok 2.
Emberek (2. kiadás)
Kaktuszok, pozsgások
Fűszernövények (2. kiadás)
Különös növények
Kisemlősök
Emberelődök
Trópusi pillangók
Kabócák, bodobácsok
Ősnövények
Havasi virágok
Hagymások, gumósok
Madarak 2.
Szitakötők, kérészek, hangyalesők

